ΕΤΟΣ Δ΄. Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης τῇ 5 Ἰανουαρίου 1914 ΑΡΙΘ. 159.

# ΠΟΙΜΗΝ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ
ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗι ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΔΑΠΑΝΗι ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ



## ΝΕΟΝ ΕΤΟΣ

«*Τίς ἂν εἴη μείζων;*» (*Λουκ. θ΄ 47*)

*Πᾶς ἄνθρωπος, Χριστιανοί μου ἀγαπητοί, πᾶς ἄνθρωπος, οἱασδήποτε τάξεως ἢ καταστάσεως, αἰσθάνεται ἰσχυρὰν κλίσιν εἰς τὸ νὰ ἀναδειχθῇ μέγας! Ὁ πτωχὸς ζητεῖ νὰ γίνῃ πλούσιος, ὁ πλούσιος πλουσιώτερος, ὁ ἀμαθὴς σοφός, ὁ σοφὸς σοφώτερος, ὁ ἄδοξος ἔνδοξος, ὁ ἔνδοξος ἐνδοξότερος, καὶ ἐν γένει, πᾶς ἄνθρωπος ἐπιθυμεῖ νὰ ἀναδειχθῇ μέγας, πᾶς ἄνθρωπος ζητεῖ καὶ ἐπιδιώκει τὸ μεγαλεῖον! Τόσον δ' ἰσχυρὰ καὶ ἀκαταμάχητος εἶναι ἡ ἐπιθυμία αὕτη τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε περιφρονεῖ κινδύνους, δὲν συλλογίζεται κόπους, δὲν σκέπτεται ἱδρῶτας, δὲν πτοεῖται τὰ προσκόμματα καὶ τὰς ἀντιξόους περιστάσεις. Χάριν τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀνυψώσεως, χάριν τοῦ ἰδίου μεγαλείου ἀναλαμβάνει πάντα πόνον, ἐναποδύεται εἰς ποικίλους ἀγῶνας καὶ θυσιάζει πᾶσαν ἀνάπαυσιν καὶ ἡσυχίαν. Ἀλλ' ἆρά γε ὁ οὕτω κοπιῶν καὶ μοχθῶν ἄνθρωπος γινώσκει ποῖον τὸ ἀληθὲς*

*μεγαλεῖον τοῦ ἀνθρώπου; Δυστυχῶς ὄχι· διότι ὁ ἄνθρωπος ἀποπλανᾶται πολλάκις ὑπὸ τῆς ἐξωτερικῆς ψευδοῦς λάμψεως τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ νομίζει ὅτι τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἀνθρώπου ἔγκειται ἐν τῇ ἀποκτήσει πλούτου ἢ δόξης, ἢ τιμῶν ἢ σοφίας καὶ τῶν ὁμοίων. Ὁ ἄνθρωπος παρασύρεται συνήθως ὑπὸ τῶν ἐν ἑκάστῳ αἰῶνι δεσποζουσῶν ἰδεῶν καὶ οὕτω συσκοτιζόμενος δὲν ἐννοεῖ ὅτι τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μόνη ἡ ἠθικὴ αὐτοῦ ἀνύψωσις, ἡ ἠθικὴ αὐτοῦ τελειότης. Ο ΠΟΙΜΗΝ διὰ τὸν λόγον τοῦτον κρίνει καλόν, κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τῶν ἀμοιβαίων εὐχῶν, ἔνθεν μὲν νὰ εὐχηθῇ εἰς πάντας τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον, καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ ὑποδείξῃ ποῖον εἶναι τοῦτο τὸ περιμάχητον ἀληθὲς μεγαλεῖον.*

## Α.΄

*«Τίς ἂν εἴη μείζων;»*

Ποῖον εἶναι τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον τοῦ ἀνθρώπου; Τινὲς νομίζουσιν ὅτι ἅπαν τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἀνθρώπου συνίσταται εἰς τὰ πλούτη, εἰς τὴν ἀπόκτησιν μεγάλης περιουσίας. Ἀλλ' εἶναι τοῦτο τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον; Οὐχί. Ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος οὐδεμίαν ἀξίαν δύναται νὰ προσθέσῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἐὰν στερῆται ὁ ἴδιος τοιαύτης, ἑπομένως δὲ καὶ οὐδὲν μεγαλεῖον! Ἐὰν μάλιστα ἐξετάσωμεν τίνι τρόπῳ ἀποκτῶσί τινες τὸν πλοῦτον, καὶ ποίαν ποιοῦνται αὐτοῦ χρῆσιν, θὰ ἴδωμεν ὅτι εἰς πολλοὺς οἱ θησαυροὶ ὄχι μόνον μεγαλεῖον δὲν προσθέτουσιν, ἀλλ' ὅτι τοὐναντίον γίνονται πρόξενοι τοῦ νὰ ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τῶν τοιούτων πᾶσα ὑπόληψις, πᾶσα τιμή, πᾶς σεβασμός! Ὥστε τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἔγκειται ἐν τοῖς πολυταλάντοις θησαυροῖς.

Ἀλλὰ μήπως τὸ μεγαλεῖον συνίσταται εἰς τὴν ἔνδοξον καταγωγήν, εἰς τὸ μέγα ὄνομα τῆς οἰκογενείας, ἐξ ἧς προῆλθέ τις; Οὐδὲ ἐνταῦθα· διότι ὅσον εὐγενὴς καὶ ἂν ἦναι τις τὴν καταγωγήν, ὅσον ἐνδόξους καὶ ἂν ἔχῃ τοὺς προγόνους, οὐδὲν ὠφελεῖται, ἂν ὁ ἴδιος στερεῖται προσωπικῶν ἀρετῶν, ἀτομικῆς ἀξίας! Ἔπειτα δύναταί ποτε τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα νὰ προσθέσῃ εἰς τὸν ἐξ εὐγενῶν ἕλκοντα τὸ γένος πλεονεκτήματα, ἅπερ ὁ ἴδιος δὲν ἔχει; Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου τίς ἀγνοεῖ, ὅτι οἱ ἐξ ἐνδόξων μὲν καταγόμενοι μὴ κεκτημένοι δὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν ἀξίαν τῶν ἑαυτῶν προγόνων, εἰσιν οἱ μᾶλλον ὀνειδιζόμενοι, οἱ μᾶλλον περιφρονούμενοι; Δὲν λέγομεν περὶ τῶν τοιούτων, ὅτι ἀτιμάζουσι καὶ καταισχύνουσι τὸ ὄνομα τῆς ἑαυτῶν οἰκογενείας διὰ τῶν ἀνηθίκων αὐτῶν πράξεων καὶ ἀνοησιῶν;

Ὥστε οὐδ᾽ ἐν τῇ εὐγενείᾳ τῆς καταγωγῆς ἔγκειται τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀλλὰ μήπως τὸ μεγαλεῖον τοῦτο συνίσταται εἰς τὴν ὑψηλὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσιν; Οὐδ᾽ ἐνταῦθα· διότι ἀπ᾽ αἰώνων ἤδη ἐλέχθη καὶ καθ᾽ ἑκάστην ἐπαναλαμβάνεται, ὅτι δὲν εἶναι ἡ θέσις ἥτις τιμᾷ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ᾽ ὁ ἄνθρωπος τιμᾷ τὴν θέσιν, Ἐὰν κατορθώσωμέν τι ἄξιον τῆς θέσεως, ἣν κατέχομεν, τοῦτο δὲν προέρχεται ἐκ τῆς θέσεως, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς ἡμετέρας ἱκανότητος καὶ ἀξίας. Τουναντίον δὲ πάλιν ἐὰν πράξωμέν τι ταπεινότερον τῆς θέσεως, τότε ἡ θέσις ὄχι μόνον δὲν δικαιολογεῖ, ὄχι μόνον δὲν σώζει ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ κατηγορεῖ ἡμῶν ὡς ἀναξίων καὶ ἀνικάνων καὶ κρημνίζει ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ἑαυτῆς ὕψους καὶ μεγαλείου. Λοιπὸν τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον τοῦ ἀνθρώπου οὔτε ἐν τοῖς ἀξιώμασιν, οὔτε ἐν ταῖς ὑψηλαῖς θέσεσιν ἔγκειται.

Ἀλλὰ μήπως τὸ μεγαλεῖον τοῦτο συνίσταται εἰς τὴν δόξαν; Πραγματικῶς· ἡ δόξα εἶναί τι λίαν ἐπαγωγόν· εἶναί τι τόσον γοητευτικὸν καὶ θελκτικόν, ὥστε δελεάζονται ὑπ᾽ αὐτῆς καὶ αὐτοὶ οἱ ἐξοχώτεροι νόες. Καὶ οἱ μεγάλοι ἄνδρες ἐπιζητοῦσιν ἐνίοτε καὶ θηρεύουσι τὴν δόξαν. Τί εἶναι ὅμως ἡ δόξα ἐν τῇ πραγματικότητι αὐτῆς; Οὐδὲν ἕτερον, εἰμὴ ἡ ἰδέα, ἣν μορφώνουσι περὶ ἡμῶν οἱ ἄνθρωποι. Ἀλλ᾽ ἡ ἰδέα αὕτη εἶναι πάντοτε ἐπιτυχής, εἶναι πάντοτε ὀρθή; Ἡ ἰδέα αὕτη δύναται νὰ προσθέτῃ ἡμῖν ὅ,τι δὲν ἔχομεν; δύναται δὲ νὰ ἀφαιρῇ ἀφ᾽ ἡμῶν ἐκεῖνο ὅπερ κεκτήμεθα; Οὐδόλως. Ἡ δόξα ἀπὸ πολλῶν ἤδη χιλιετηρίδων παραβάλλεται πρὸς τὴν σκιὰν καὶ οὐδὲν πλέον. Ἡ σκιὰ ὅμως εἶναί τι μεταβλητόν. Ἡ μεγέθυνσις ἢ ἡ σμίκρυνσις αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς θέσεως τοῦ Ἡλίου ἐν τῷ Ὁρίζοντι. Μικρὰ εἶναι ἐνίοτε ἡ σκιὰ μεγάλων ἀντικειμένων, μεγάλη δ᾽ ἡ σκιὰ μικρῶν ἀντικειμένων. Ἐν οὐδεμιᾷ δὲ περιπτώσει δύναται ἡ σκιὰ νὰ ἀλλοιώσῃ τὸ ἀντικείμενον αὐτό· οὔτε νὰ σμικρύνῃ τοῦτο δύναται, ἐὰν ἦναι μέγα, οὔτε νὰ μεγεθύνῃ, ἐὰν ἦναι μικρόν. Τοιαύτη δ᾽ εἶναι πράγματι ἡ δόξα. Ἐὰν στερώμεθα προσωπικῆς ἀξίας καὶ ἱκανότητος, θὰ χαίρομεν μὲν ἀπολαύοντες δόξης, οὐδέποτε ὅμως θὰ γίνωμεν μεγάλοι καὶ ἔξοχοι. Ἐὰν ὅμως εἴμεθα πράγματι μεγάλοι, τότε ἂς ἐξουθενῶσιν ἡμᾶς, ἂς διώκωσι καὶ ἂς κακολογῶσιν, οὐδέποτε θὰ γίνωμεν μικροί! Λοιπόν, ἐξ ὅσων εἴπομεν ἀριδήλως καταδείκνυται ὅτι τὸ ἐξωτερικὸν μεγαλεῖον δὲν εἶναι τὸ πραγματικόν, τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον τοῦ ἀνθρώπου.

Ἔλθωμεν ἤδη καὶ ἐνδιατρίψωμεν ἐπὶ μικρὸν εἰς ἕτερον μεγαλεῖον τοῦ ἀνθρώπου, ἐσωτερικὸν τοῦτο, εἰς τὸ διανοητικὸν αὐτοῦ μεγαλεῖον. Ἡ διάνοια τῷ ὄντι εἶναί τι ἀξιοθαύμαστον! Ἡ διάνοια εἶναι αὐτὴ ἡ ἰσχὺς τοῦ ἀνθρώπου· ἡ διάνοια ἀνυψοῖ τὸν ἄνθρωπον ὑπεράνω τῶν ἄλλων ὄντων· διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον τὸ διανοητικὸν μεγαλεῖον ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ὡς τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον. Ἀλλὰ πῶς ἐκδηλοῦται τὸ διανοητικὸν μεγαλεῖον; Παρά τισι μὲν τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς ἐπιστήμης, παρ᾽ ἄλλοις διὰ τοῦ πρακτικοῦ αὐτῶν νοὸς καὶ παρ᾽ ἄλλοις διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου κυριαρχίας αὐτῶν. Ἐξετάσωμεν ἑκάστην τῶν ἐκδηλώσεων τούτων τοῦ διανοητικοῦ μεγαλείου.

Εἴπομεν ὅτι τὸ διανοητικὸν μεγαλεῖον ἐκδηλοῦται ἐν πρώτοις διὰ τῆς ἐπιστήμης. Καὶ τῷ ὄντι. Ὑπάρχουσιν ἔξοχοι νόες, οἵτινες ἐξέχουσιν ἐν

τῷ κόσμῳ διὰ τῶν ἐξαισίων δώρων τῆς μεγαλοφυΐας καὶ πολυμαθείας αὐτῶν· νόες, οἵτινες κέκτηνται ἔκτακτον ἰσχὺν τοῦ σκέπτεσθαι, τοῦ διορᾶν καὶ κατανοεῖν τὰ ὄντα· νόες, οἵτινες ἐμελέτησαν ὅλα τὰ προβλήματα τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων. Ὑπάρχουσι νόες διανοίξαντες νέας ὁδοὺς εἰς τὴν ἐπιστήμην, πλατύναντες τὰ ὅρια αὐτῆς καὶ συντελέσαντες εἰς τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν ἀνακαλύψεων καὶ ἐφευρέσεων. Ὀνομάζονται δ' οὗτοι μεγάλοι ἐπιστήμονες, ἔνδοξοι σοφοί. Τὸ διανοητικὸν μεγαλεῖον ἐκδηλοῦται προσέτι καὶ διὰ τοῦ πρακτικοῦ λεγομένου νοός. Καὶ ὄντως· ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, οἵτινες δὲν διακρίνονται μὲν διὰ τὰς θεωρητικὰς αὐτῶν γνώσεις, ἀλλ' οἵτινες διὰ τῆς πρακτικῆς αὐτῶν βαθυνοίας εὐεργετοῦσι τὴν ἀνθρωπότητα. Εἰς τὴν τάξιν ταύτην καταλέγονται ὅλα τὰ μεγάλα ὀνόματα τὰ διαλάμποντα μεταξὺ τῶν νομοθετῶν, τῶν πολιτικῶν, τῶν διπλωματῶν, τῶν στρατιωτικῶν καὶ εἴ τινων ἄλλων. Ἀλλὰ τέλος τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἐκδηλοῦται ἐξόχως ἐν τῇ κυριαρχίᾳ ἣν ἀσκεῖ ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Τὸ μεγαλεῖον δὲ τοῦτο οὐδέποτε ἄλλοτε ἐξεδηλώθη ὑπὸ ἔργων τόσον ἐξόχων, τόσον λαμπρῶν, ὅσον κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους. Ὁ ἀνθρώπινος νοῦς διερευνῶν ἀνενδότως τοὺς νόμους καὶ τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως καὶ ἀποκαλύπτων τὰ μυστήρια αὐτῆς ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ποιεῖται ἐπ' αὐτῆς νέας κατακτήσεις, αἴρει νέους θριάμβους. Ὅ,τι πρὸ μικροῦ ἐφαίνετο ἀδύνατον σήμερον καθίσταται τὰ μάλιστα δυνατὸν καὶ πρᾶγμα οἱονεὶ ἁπλούστατον. Ὁ ἄνθρωπος σήμερον μετὰ τόλμης καὶ ψυχραιμίας καταδύεται ἐν ταῖς ἀβύσσοις τῆς θαλάσσης, ἵπταται εἰς τὰς αἰθερίους χώρας, συντομεύει τὰς ἀποστάσεις, καθυποτάσσει τὰ στοιχεῖα καὶ διὰ τῆς ἀσθενοῦς αὐτοῦ χειρὸς τίθησιν εἰς κίνησιν κολοσσιαίας, γιγαντώδεις δυνάμεις καὶ ἐξαναγκάζει ταύτας νὰ ἐργάζωνται πρὸς ἴδιον αὐτοῦ ὄφελος. Τῇ ἀληθείᾳ, οὐδεὶς ὁ μὴ ἀπονέμων σέβας εἰς τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας· οὐδεὶς ὁ μὴ θαυμάζων τοῦτο!

Ἀλλ' ἐνταῦθα ἀκριβῶς ἀπαιτεῖται ἡ προσοχή. Προσέξωμεν μὴ παρασυρόμενοι ὑπὸ θάμβους καὶ θαυμασμοῦ ἀπονείμωμεν τῇ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ ὅ,τι δὲν ἀνήκει αὐτῇ. Διότι εἶναι πράγματι τὸ διανοητικὸν μεγαλεῖον τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον τοῦ ἀνθρώπου; Δὲν εἶναι. Δὲν εἶναι δὲ διὰ πολλοὺς λόγους. Καὶ πρώτιστα, διότι τὸ μεγαλεῖον τοῦτο δὲν δύναται νὰ χορηγήσῃ εἰς ἑαυτὸν ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' εἶναι δῶρον Θεοῦ. Δυνάμεθα νὰ καλλιεργῶμεν τὴν ἡμετέραν διάνοιαν καὶ νὰ πλουτίζωμεν αὐτὴν διὰ ποικίλων καὶ σοβαρῶν γνώσεων, ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ χορηγήσωμεν εἰς ἑαυτοὺς καὶ τὴν μεγαλοφυΐαν; Δυνάμεθα νὰ ἀποκτήσωμεν διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων τὴν διορατικότητα ἐκείνην, ἥτις εἰσδύει εἰς τὰ βάθη τῶν μυστηρίων; Καὶ ἐν γένει ὅλας ἐκείνας τὰς ἱκανότητας, αἵτινες παράγουσι τὸ διανοητικὸν μεγαλεῖον τίς δύναται νὰ χορηγήσῃ εἰς ἑαυτόν; Οὐδείς, διότι πάντα ταῦτα κεῖνται ἐκτὸς ἡμῶν, διότι πάντα ταῦτα εἶναι δῶρα μόνον τοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο δὲ καὶ λέγομεν συνήθως, ὅτι οἱ μεγαλοφυεῖς ἄνθρωποι γεννῶνται, δὲν γίνονται. Λοιπὸν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀληθὲς μεγαλεῖον ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ φθάσῃ ὁ ἄνθρωπος διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ δυνάμεων; Ὄχι βεβαίως.

Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου, μέχρι τίνος σημείου δύναται νὰ προχωρήσῃ τὸ

διανοητικὸν μεγαλεῖον; Καὶ πρῶτον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ; Ὑπῆρξεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι μέγας φιλόσοφος, ὅστις ἀφιέρωσεν ὁλόκληρον αὐτοῦ τὸν βίον εἰς τὴν ἀνάζήτησιν τῆς ἀληθείας, ὅστις συνεκέντρωσεν ἐν ἑαυτῷ ὅλην τὴν σοφίαν τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ, καὶ ὅστις μεθ' ὅλα ταῦτα διεκήρυττεν· ***«ἕν οἶδα, ὅτι οὐδὲν οἶδα»***. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἀκούει τις βεβαίως ἄλλην γλῶσσαν, διότι σήμερον συγχαίρομεν καὶ μακαρίζομεν ἀλλήλους διὰ τὴν ἔκτασιν καὶ εὐρύτητα τῶν ἡμετέρων γνώσεων. Ἀλλὰ ποία εἶναι ἡ εὐρύτης αὕτη τῶν γνώσεων ἡμῶν; Εἰς τί περιστρέφονται ὅλαι ἡμῶν αἱ γνώσεις; Μόνον εἰς ὅ,τι εἶναι ὁρατόν, μόνον εἰς ὅ,τι παρέχουσιν ἡμῖν αἱ αἰσθήσεις καὶ ἡ πεῖρα. Ὅ,τι ὅμως ἐξέρχεται τῶν ὁρίων τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, ὅ,τι διαφεύγει τὴν πεῖραν, ὅ,τι κεῖται ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχῇ τῶν ὄντων, τίς γινώσκει τοῦτο; Σπουδάζομεν μετ' ἐγκαρτερήσεως καὶ ἐπιμονῆς, μελετῶμεν ἡμέρας καὶ νυκτός, προσπαθοῦμεν καὶ ἀγωνιζόμεθα πάσῃ δυνάμει διὰ νὰ εἰσδύσωμεν, καὶ εἰσδύομεν πραγματικῶς, ἐν τοῖς μυστηρίοις θεμελιωδῶν τινων νόμων τῆς φύσεως. Ἀλλὰ νὰ μαντεύσωμεν περὶ παντὸς ὅπερ ὑπάρχει, νὰ ἐξηγήσωμεν τὸ μυστήριον τοῦ κόσμου, τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ Θεοῦ, τοῦτο ἀδυνατοῦμεν νὰ κατορθώσωμεν. Εἰς τοῦτο οὐδεὶς θνητὸς εἶναι ἱκανὸς καὶ διὰ τοῦτο τινες ἐπαναπαύονται ἀρνούμενοι τὴν ὕπαρξιν παντός, ὅπερ οὔτε βλέπουσιν, οὔτε κατανοοῦσιν. Ὅλα ταῦτα δὲν δεικνύουσιν, ὅτι διὰ τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν, τοὐλάχιστον ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ὑπάρχει προδιαγεγραμμένον τι ὅριον, ὅπερ δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ; δὲν δεικνύουσιν ὅτι φωνή τις φωνεῖ εἰς αὐτήν, ***«στῆθι ἐνταῦθα, περαιτέρω δὲν δύνασαι νὰ προχωρήσῃς;»***

Ἔλθωμεν καὶ εἰς τὴν πρακτικὴν δεξιότητα. Τίς ἀγνοεῖ ὅτι πολλάκις συμβαίνει ὥστε οἱ εὐφυέστατοι καὶ οἱ διασημότατοι τῶν πολιτικῶν νὰ πλανῶνται, νὰ ἀπατῶνται εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς αὐτῶν, καὶ νὰ ὑφίστανται ὀλεθριωτάτας ἀποτυχίας καὶ νὰ δοκιμάζωσι πικροτάτας ἀπογοητεύσεις; Αὐτὸ δὲ τοῦτο δὲν συμβαίνει καὶ ἐν τῇ κυριαρχίᾳ τοῦ ὑλικοῦ κόσμου; Εὐρεῖα ὄντως εἶναι ἡ κυριαρχία, ἐφ' ἧς ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια ἵδρυσε τὸ ἑαυτῆς κράτος, ἀλλὰ συγχρόνως ἄπειρος εἶναι καὶ ἡ διαφεύγουσα ἔτι τὴν ἰσχὺν αὐτῆς. Ἐὰν δὲ ἐνίοτε θριαμβεύει τῶν δυνάμεων τοῦ ὑλικοῦ κόσμου, ἄλλοτε ὅμως πάλιν ἀποτυγχάνει. Λοιπὸν εἶναι ἀληθὲς μεγαλεῖον τὸ περικλειόμενον ἐντὸς τόσον στενῶν ὁρίων;

Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου ἔχομεν καὶ ἕτερον λόγον πολλῷ σοβαρότερον. Τὸ διανοητικὸν μεγαλεῖον εἶναι προσιτὸν εἰς πάντα ἄνθρωπον; Οὐχὶ βεβαίως. Τοῦτο ἀνήκει εἰς εὐαρίθμους μόνον διανοίας πεπροικισμένας μὲ ἐκτάκτους ἱκανότητας. Οἱ πλεῖστοι ἄνθρωποι ἔχομεν τὸν λεγόμενον κοινὸν νοῦν, καὶ οὐδὲν πλέον. Λέγω δὲ οἱ πλεῖστοι, διότι οἱ μεγάλοι νόες ἀριθμοῦνται ἐπὶ τῶν δακτύλων καθ' ὅλον τὸν κόσμον. Λοιπὸν εἶναι ἀληθὲς μεγαλεῖον τὸ ἀνῆκον εἰς ὀλίγους τινας, οὕτως εἰπεῖν, προνομιούχους, εἰς μόνους τοὺς ἐκλεκτούς;

Τέλος, μὴ λησμονῶμεν ὅτι τὸ διανοητικὸν μεγαλεῖον εἶναι ἀτελές, διότι δὲν περιλαμβάνει ὁλόκληρον τὸν ἄνθρωπον, τὸν νοῦν δηλονότι καὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνον τὸν νοῦν. Ὑπάρχουσιν ἄνδρες μεγαλοφυεῖς καὶ διαβόητοι ἐπιστήμονες, οἵτινες εἶναι γυμνοὶ παντὸς ἠθικοῦ μεγαλείου. Τοὺς τοιούτους θαυμάζομεν μὲν διὰ τὴν πολυμάθειαν αὐτῶν,

ἀλλὰ καὶ συγχρόνως οἰκτείρομεν καὶ ἀποστρεφόμεθα διὰ τὴν διεφθαρμένην αὐτῶν καρδίαν. Λοιπὸν τὸ διανοητικὸν μεγαλεῖον εἶναι μὲν μεγαλεῖον ἄξιον θαυμασμοῦ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον. Τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον οὐδεμίαν ἔχει ἔλλειψιν, οὐδεμίαν ἀτέλειαν. Τὸ μεγαλεῖον τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο, περὶ οὗ οἱ ἄνθρωποι τοῦ αἰῶνος τούτου ἥκιστα ἐνδιαφέρονται καὶ ὁμιλοῦσιν, εἶναι ἐκεῖνο, ὅπερ, ἂν θέλητε, καὶ ἀγνοοῦσιν, ἀλλ' ὅπερ ἀείποτε ὑπῆρξε καὶ ἐδόξασε μάλιστα τὴν ἁγίαν ἡμῶν Ἐκκλησίαν. Τὸ μεγαλεῖον τοῦτο εἶναι ***τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον τοῦ ἀνθρώπου***, εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ὁποίου εἶναι καιρὸς πλέον νὰ μεταβῶμεν.

## Β.΄

Ποῖον εἶναι τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον τοῦ ἀνθρώπου; Εἶναι ἡ ἠθικὴ αὐτοῦ τελειότης, ἡ προσέγγισις τῷ Θεῷ, ἡ ἐξομοίωσις αὐτοῦ μετὰ τοῦ Θεοῦ. Ἑνὶ λόγῳ τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον τοῦ ἀνθρώπου συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐξομοιωθῇ ὁ ἄνθρωπος, κατὰ τὸ ἐφικτόν, τῷ Θεῷ. Ἀλλὰ πότε ὁ ἄνθρωπος ἐξομοιοῦται τῷ Θεῷ; Ὅταν ἀποφεύγῃ ἐπιμελῶς πᾶσαν ἁμαρτίαν, ὅταν παντὶ σθένει προσπαθῇ νὰ κατορθώσῃ τὴν ἀρετήν, ὅταν ἀγωνίζηται νὰ ἀναδειχθῇ ἠθικῶς τέλειος· τότε γίνεται ὅμοιος τῷ Θεῷ, τότε ἀναδείκνυται ἀληθῶς μέγας! Ὁ τοιοῦτος δ' ἄνθρωπος εἶναι ἀληθῶς ἄξιος παντὸς σεβασμοῦ, εἶναι ἄξιος παντὸς θαυμασμοῦ. Ὁ Θεός, ἀγαπητοί, εἶναι ὅλως ***ἀγαθότης καὶ ἀγάπη***· ἀλλὰ καὶ ὁ ἀληθῶς μέγας γίνεται ὅμοιος τῷ Θεῷ· προσοικειοῦται τὴν ἀγάπην εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε νὰ γίνῃ καὶ αὐτὸς ὅλος ἀγάπη, καὶ νὰ μὴ ζῇ, νὰ μὴ ἀναπνέῃ πλέον, εἰμὴ ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς ἀγάπης, εἰς τρόπον ὥστε οὐδὲν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ νὰ δύνηται ὅπως *«χωρίσῃ αὐτὸν τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ»*, καὶ κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ νὰ ἦναι πρόθυμος ὅπως *«καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ»*. Ὁ Θεὸς εἶναι ***δικαιοσύνη καὶ ἀλήθεια***· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ὁ ἀληθῶς μέγας ἐξομοιοῦται τῷ Θεῷ· διότι ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τόσον βαθέως ριζοῦνται αἱ ἀρεταὶ αὗται, ὥστε προτιμᾷ τὰ πάντα νὰ ἀπολέσῃ μᾶλλον παρὰ νὰ *«ἐκκλίνῃ τῆς ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης»*. Τέλος ὁ Θεὸς εἶναι ***ἅγιος καὶ ἀναμάρτητος***· ἀλλὰ καὶ ὁ ἠθικῶς μέγας ἑδραιούμενος βαθμηδὸν ἐν τῷ ἀγαθῷ κατορθοῖ ἐπὶ τέλους νὰ ἐξυψωθῇ εἰς τόσον ὕψος τελειότητος ὥστε *«νὰ μὴ δύναται νὰ ἁμαρτήσῃ»*. Δὲν εἶναι, ἀληθῶς, μέγας ὁ ἐξικνούμενος εἰς τὰ ὕψη τῆς ἠθικῆς τελειότητος; Δὲν εἶναι, ἀληθῶς, μέγας ὁ ἐξικνούμενος εἰς τὰ ὕψη τοῦ ἠθικοῦ τούτου μεγαλείου; Ἀλλὰ καὶ πόσον μέγα εἶναι τὸ ἠθικὸν τοῦτο μεγαλεῖον τοῦ ἀνθρώπου! Τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον ἐξομοιοῖ τὸν ἄνθρωπον μετὰ τίνος; μετ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ! Καὶ ἐν τούτοις ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, καὶ μάλιστα Χριστιανοί, οἵτινες ἐπελάθοντο τοῦ ἀληθοῦς τούτου μεγαλείου, καὶ ζητοῦσι ψευδῆ μεγαλεῖα! Χριστιανὲ ἀδελφέ! Θέλεις νὰ ἀναδειχθῇς ἀληθῶς μέγας; Γίνου ἠθικῶς τέλειος, γίνου ὅμοιος τῷ Θεῷ, διότι τοῦτο εἶναι τὸ μόνον ἀληθὲς μεγαλεῖον, ὡς δειχθήσεται κατωτέρω.

Τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον εἶναι τὸ μόνον ἀληθὲς μεγαλεῖον, πρῶτον, διότι εἶναι δυνατὸν εἰς πάντα ἄνθρωπον, καὶ δεύτερον, διότι ὑπ' οὐδενὸς ὁρίου περικλείεται. Τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον εἶναι δυνατὸν εἰς πάντα ἄνθρωπον. Καὶ τῷ ὄντι πᾶς ἄνθρωπος ἀνεξαιρέτως δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἠθικὴν τελειότητα. Ἡ κτῆσις τοῦ μεγαλείου τούτου δὲν ἀπαιτεῖ φυσικὰ πλεονεκτήματα ἢ ἄλλας ἱκανότητας, ἀλλ' ἐξαρτᾶται ἁπλῶς ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐλευθέρας θελήσεως, ἐκ τῶν προσπαθειῶν ἡμῶν, ἐκ τῶν ἀγώνων ἡμῶν κατὰ τῆς ἁμαρτίας, τῆς σαρκὸς καὶ τῶν παθῶν. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν εἶπεν, «*ἄνευ ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν*». Καὶ τῷ ὄντι ἄνευ τῆς χάριτος αὐτοῦ οὐδὲν ἀγαθὸν ἔργον εἴμεθα ἱκανοὶ νὰ κατορθώσωμεν· ἀλλ' ἐπίσης εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐξ ἡμῶν μόνων ἐξαρτᾶται, ὅπως καταστῶμεν μέτοχοι ταύτης τῆς θείας χάριτος καὶ διὰ τῆς βοηθείας αὐτῆς νὰ προοδεύσωμεν ἐν τῇ εὐσεβείᾳ καὶ ἀρετῇ. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον καὶ τὰ ὑφ' ἡμῶν κατορθούμενα ἀγαθὰ ἔργα «*ἡμῖν μόνοις ἀποδίδονται*», «*λογίζονται εἰς δικαιοσύνην*», καὶ «*ἐπαγγέλλονται ἡμῖν δικαίαν ἀμοιβήν*». Ἐπειδὴ δὲ πᾶς ἄνθρωπος δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἠθικὴν τελειότητα, τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν τοῦτο μόνον συνιστᾷ, τοῦτο μόνον ἐπιβάλλει εἰς πάντα ἄνθρωπον. Ἡ Ἁγία Γραφὴ οὐδαμοῦ γράφει γενῆτε παντογνῶσται, διότι ὁ Θεὸς εἶναι παντογνώστης, γενῆτε ἀπείρως σοφοί, διότι ὁ Θεὸς εἶναι ἀπείρως σοφός, καθόσον τὸ τοιοῦτον εἰς οὐδένα ἄνθρωπον εἶναι δυνατόν. Τί ὅμως συνεχῶς ἐπαναλαμβάνει πρὸς ὑμᾶς ; «*Ἁγιασθήσεσθε καὶ ἅγιοι ἔσεσθε, ὅτι ἅγιός εἰμι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν*». «*Ἔσεσθε ὑμεῖς τέλειοι, ὥσπερ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστι*», καθόσον οἱ πάντες δυνάμεθα νὰ γίνωμεν ἅγιοι, τέλειοι. Ἕτερον πλεονέκτημα τοῦ ἠθικοῦ μεγαλείου εἶναι ὅτι δὲν περικλείεται, ὅπως τὸ διανοητικὸν μεγαλεῖον, ἐντὸς ὁρίων. Δυνάμεθα νὰ προοδεύωμεν ἐν τῇ ἠθικῇ τελειότητι ὅσον θέλομεν· οὐδεὶς θὰ εἴπῃ ποτε εἰς ἡμᾶς· ἀρκεῖ, στῆθι ἐνταῦθα. Δυνάμεθα νὰ προκόπτωμεν ἐν τῇ εὐσεβείᾳ καὶ ἀρετῇ ὅσον ἐπιθυμοῦμεν· δυνάμεθα νὰ κατορθώσωμεν ὅλας τὰς Χριστιανικὰς ἀρετάς, μέχρις οὗ καταντήσωμεν «*εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ*», «*ἄχρις οὗ ὁ Χριστὸς μορφωθῇ ἐν ἡμῖν*». Λοιπὸν τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον δὲν εἶναι προνόμιον εὐαρίθμων τινων ἐκλεκτῶν πεπροικισμένων ὑπὸ ἐκτάκτων τινων χαρισμάτων· τοῦτο εἶναι δυνατὸν εἰς πάντα ἄνθρωπον, οἱοσδήποτε καὶ ἂν ᾖ οὗτος. Πλούσιοι καὶ πένητες, ἔνδοξοι καὶ ἄσημοι, σοφοὶ καὶ ἀμαθεῖς, οἱ πάντες δύνανται ἐξίσου «*νὰ γυμνάσωσιν ἑαυτοὺς πρὸς εὐσέβειαν*», καὶ νὰ χωρήσωσιν ἀπὸ τελειότητος εἰς τελειότητα. Διὰ τοῦτο δὲ κατὰ μυριάδας ἀριθμοῦνται οἱ μεγάλοι ἄνδρες οἱ ἀναλάμψαντες καὶ διαπρέψαντες ἐν τῇ ἁγίᾳ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ. Ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῇ μεγάλοι Βασιλεῖς, μεγάλοι Ἱεράρχαι, μεγάλοι ἀσκηταί, μεγάλοι, ἑνὶ λόγῳ, Χριστιανοί. Ὑπάρχουσι μέγας Κωνσταντῖνος, μέγας Ἀθανάσιος, μέγας Βασίλειος, μέγας Ἀντώνιος καὶ ἄλλοι ὅμοιοι αὐτοῖς, οἵτινες ὑπὲρ πάντα ἄλλον εἶναι ἄξιοι νὰ φέρωσι τὸν τίτλον μέγας!

Ἐννοεῖτε ἤδη, ἀδελφοί, ποῖον ἔσται τὸ συμπέρασμα τῶν εἰρημένων. Οὔτε τὰ πλούτη καὶ ἡ δόξα, οὔτε αἱ τιμαὶ καὶ τὰ ἀξιώματα δύνανται νὰ χορηγήσωσιν ἡμῖν τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον. Ἡ μεγαλοφυΐα χορηγεῖ ἡμῖν

ὑπεροχήν τινά, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον. Πραγματικὴν ὑπεροχήν, πραγματικὸν μεγαλεῖον μόνη ἡ ἠθικὴ τελειότης χορηγεῖ καὶ ἐξασφαλίζει ἡμῖν. Ἄλλαις λέξεσι, τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον.

Χριστιανοί μου ἀγαπητοί! Ἐπιθυμοῦμεν καὶ ἡμεῖς νὰ ἀποκτήσωμεν τὸ ἀληθὲς τοῦ ἀνθρώπου μεγαλεῖον; Βεβαίως ἐπιθυμοῦμεν. Λοιπὸν ἂς γίνωμεν εὐσεβεῖς, ἐνάρετοι, ἠθικοί, τέλειοι, ἀληθεῖς, ἑνὶ λόγῳ Χριστιανοί. Ὅταν ἀπαρνηθῶμεν τὴν κακίαν καὶ ἐγκολπωθῶμεν τὴν ἀρετήν, τότε δυνάμεθα νὰ ἀναδειχθῶμεν καὶ κληθῶμεν μεγάλοι. Ὁ Μωϋσῆς πότε ἐγένετο μέγας; Ὅταν ἀπηρνήθη τὰ παλάτια, τὰ πλούτη καὶ τὴν δόξαν τοῦ Φαραώ. Καὶ ἡμεῖς τότε ἐσόμεθα μεγάλοι, ὅταν παύσωμεν μεριμνῶντες μόνον περὶ τῆς ὕλης καὶ τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, μόνον περὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ μεγαλείου. Ὁ Μωϋσῆς πότε ἐγένετο μέγας; Ὅταν ἀπεχαιρέτισε τὴν παιδείαν καὶ σοφίαν τῶν Αἰγυπτίων, ἐν ᾗ ἐξεπαιδεύθη, καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὰς παραδόσεις τῶν πατέρων αὐτοῦ. Καὶ ἡμεῖς τότε ἐσόμεθα μεγάλοι, ὅταν ἀποχαιρετήσωμεν τὴν ψευδοπαιδείαν καὶ ψευδοσοφίαν, ἣν μετὰ πατάγου καὶ πτωχαλαζονείας χορηγοῦμεν εἰς τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέρας ἡμῶν, καὶ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν εὐσεβῆ παιδείαν καὶ ἀληθῆ σοφίαν τῆς μητρὸς ἡμῶν Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ὁ Μωϋσῆς πότε ἐγένετο μέγας; Ὅτε ἠρνήσατο λέγεσθαι υἱὸς θυγατρὸς Φαραώ. Καὶ ἡμεῖς τότε ἐσόμεθα μεγάλοι, ὅταν ἀρνηθῶμεν λέγεσθαι ὀπαδοὶ τῶν ἀσεβῶν ἰδεῶν καὶ τῆς διαφθορᾶς τοῦ ψευδοπολιτισμοῦ τοῦ νέου τούτου Φαραὼ τοῦ αἰῶνος ἡμῶν. Ὁ Μωϋσῆς πότε ἐγένετο μέγας; Ὅταν ἐγκατέλιπε διὰ παντὸς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἀπελθὼν εἰς τὴν ἔρημον ἀφιέρωσεν ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν σωτηρίαν τῶν ὁμοφύλων αὐτοῦ. Καὶ ἡμεῖς τότε ἐσόμεθα μεγάλοι, ὅταν ἀπαρνηθῶμεν διὰ παντὸς τὸν ἀνειμένον καὶ ἐκτεθηλυμένον βίον, ὃν οἱ πλεῖστοι διάγομεν, ὅταν ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς πίστεως καὶ εὐσεβείας, ἀφ' ἧς ἀπεπλανήθημεν, ὅταν ἀναλάβωμεν τὸν ἱδρῶτα τῆς ἀρετῆς, καὶ ἐν γένει, ὅταν ἀφιερώσωμεν ὅλον τὸν βίον ἡμῶν εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ πλησίον. Ἐὰν ἀποφασίσωμεν οὕτω νὰ ζήσωμεν, ἀληθῶς ἐσόμεθα μεγάλοι. Καὶ οὐ μόνον ἐν τῷ ἐπὶ γῆς βίῳ ἡμῶν θὰ φθάσωμεν εἰς τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ ἀκόμη τῶν οὐρανῶν θὰ κληθῶμεν μεγάλοι. Γένοιτο.